

OSZK

Országos Széchenyi Könyvtár

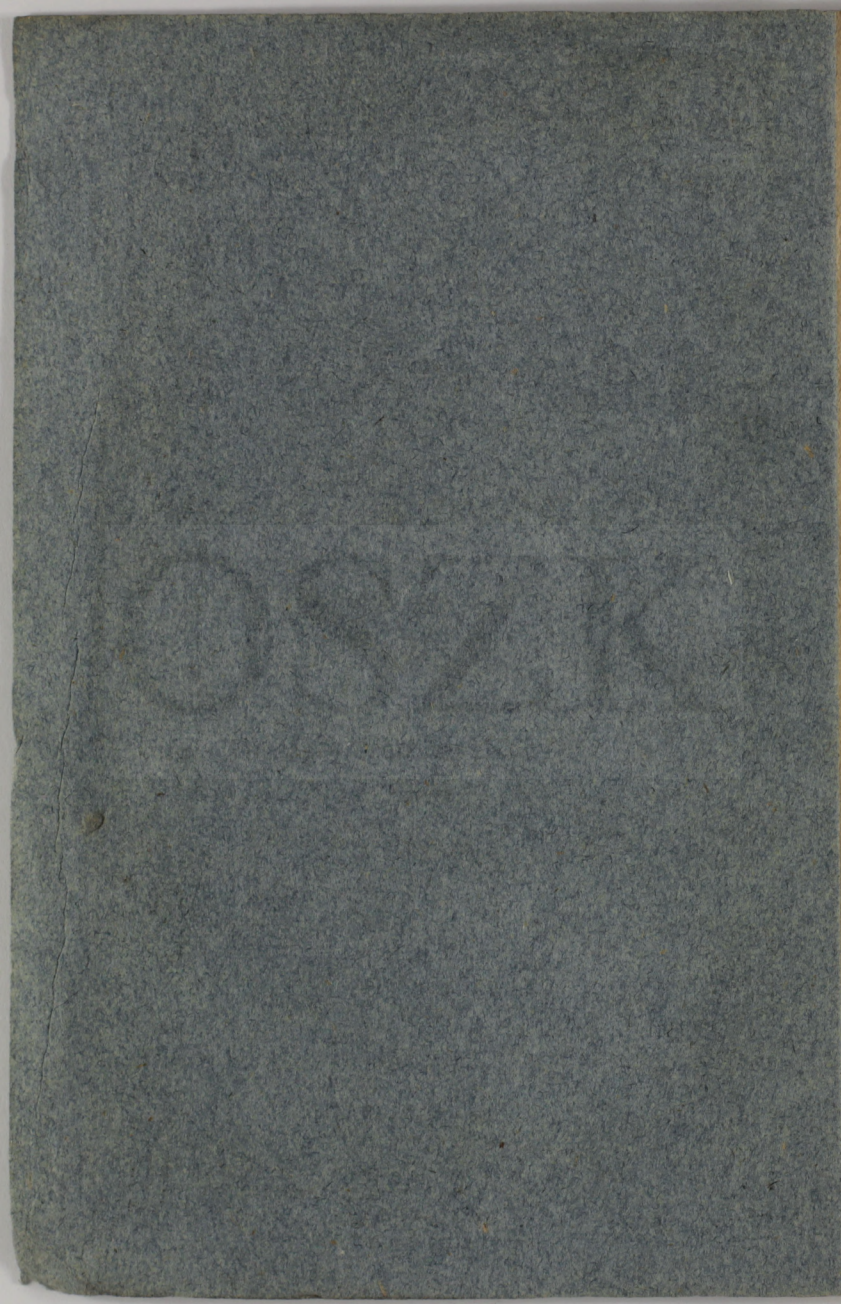
224606

Magyar
O r t o g r a f i a.

Tanítvánnyi' számára

írta

P a p p I g n á c z.

Magyar Ortografia.

Bevezetés gyanánt

a' Nyelvtudományra.

Tanítvánnyí' számára

í r t a

P a p p I g n á c z,

a' Veszprémi Fő Nemzeti Oskola' rend-
des Tanítója.

Nem volt az köztünk, kit sirja bezára örökre.

Székes - Fehérvárott,
Nyomt. Számmer Pál' bötűivel. 1830.

224606

B e v e z e t é s.

Micsoda születésű vagy?

Magyar.

Mi a' Magyarnek legfőbb kötelessége?

A' Magyarnek legfőbb kötelessége, hogy nyelvét értse, azon jól 's tisztán beszélljen.

Mikor érti nyelvét a' Magyar?

Midőn abban az ejtett hibákat ki tudja jelezni.

És mikor beszél nyelven a' Magyar jól és tisztán?

Akkor beszél a' Magyar nyelven jól és tisztán, midőn beszédgye nyelve' törvényeivel megegyez.

Mit értesz a' Nyelv' törvényei alatt?

A' Nyelv' törvényei alatt értem azon regulákat, mellyek a' Nyelvet fenntartják, hibáktól védik, 's tisztaságát eszközik.

Hol találtnak egy sommában azon törvények, mellyek a magyar Nyelvet fenntartják, hibáktól védik, és tisztaságát eszközlik?

Egy sommában feltaláltnak a Nyelvtudomány' könyvében, mellyet másképp Grammatikának nevezünk.

Mit kell tehát annak cselekedni, a ki magyarul tisztán akar beszélni?

A ki magyarul tisztán akar beszélni, a Nyelvtudományt vagy is Grammatikát kell sükeresen megtanulnia.

Miképen lehet a Nyelvtudományt sükeresen megtanulni?

A Nyelvtudományt sükeresen tanulja az ember, ha előbb megtanulta a Bötű', Silabizálás', és Olvasás' tudományait, mellyekkel az Irástudomány is szorosan össze van kapcsolva.

ELSŐ SZAKASZ.

A' Bötűtudományról közönségesen.

Mi a Bötűtudomány?

A' Bötűtudomány az, melly a' bötűket megösmerni tanítja.

Mi a bötű?

A' bötű nem más, mint a' nyelvben található egyes hangnak ösmertető jele.

Hány bötüje van a' Magyarnek?

A' Magyarnek harmincznégy bötüje van, mivel nyelvében ugyan annyi külömböző hang találtatik.

Mellyek azok a' bötük?

A' nagyok ezek:

A. Á. B. CZ. CS. D. E. Ě. É. F. G.
GY. H. I. J. K. L. LY. M. N. NY. O.
Ö. P. R. S. SZ. T. TY. U. Ü. V. Z. ZS.

A' kicsinyek pedig ezek:

a. á. b. cz. cs. d. e. ě. é. f. g. gy. h.
i. j. k. l. ly. m. n. ny. o. ö. p. r. s. sz.
t. ty. u. ü. v. z. zs.

Hogyan mondatnak ki szóval ezek a' bötük?

Szóval e'képpen mondatnak ki:

a. á. bé. czé. csé. dé. e. ě. é. ef. gé.
gyé. há. i. jé. ká. el. ely. em. en. eny.
o. ö. pé. er. es. esz. té. tyé. u. ü. vé.
zé. zsé.

Honnan vette a' Magyar ezen hangjeleit vagy bötüit?

Mind a' Deáktúl költsönözte olly módon, hogy némellyeket azok közül éppen úgy hafznállya, mint maga a' Deák, némellyeket pedig olly különös hangok' kijelentésére fordítva, mellyek a' Deáknál nem találhatók.

A' Deáknak q. és x. bötüi is vannak, mért nem vette át ezeket is?

Mert a' Magyarnek nincsen olyan hangja, mellyet a' q. és x. bötükkel jelenthetne ki.

Hát az y mért nem áll a' magyar bötük között?

Azért, mivel az y magányosan semmi egyes hang kijelentésére nem alkalmas, hanem a' Magyar azt csak némelly bötük' lágyítására, mint g. l. n. t. használja, 's ezeket így lágyítja meg: gyé. ely. eny. tyé. Megesik ugyan, hogy az y több szavakban, nevezetesen a' nemes nevek' végén magányosan áll, de ilyenkor i hangot ad; p. o. *Kisfaludy, Kazinczy, Vörösmarty, 's a' t.*

Hány részre osztatnak fel a' bötük?

A' bötük két részre osztatnak fel: magánhangzókra, és mássalhangzókra.

A' Magánhangzó bötükrül különösen.

Mi a' magánhangzó bötü?

A' magánhangzó bötü az, mellyet más bötü segítsége nélkül ki lehet ejteni. Vagy másképpen: a' magánhangzó bötü az, mellyet nem lehet kisilabizálni.

Mellyek a' magánhangzók?

E' következő tiz: a. á. e. ë. é. i. o.
ö. u. ü.

*Lehet-e a' magánhangzókat is felosz-
tani?*

Igen is, és pedig öt részre lehet osz-
tani, mert vagyon hosszú, rövid, mély,
magos és éles hangú magánhangzó.

Mikor hosszú a' magánhangzó?

Hosszú a' magánhangzó 1. Valahány-
szor vonás vagy accentus van felette,
mint: á. é. í. ó. ő. ú. ü. ezek mind hosz-
szú magánhangzók, mert mindenik felett
vonás van. 2. Hosszú a' magánhangzó,
ha utánna két vagy több mássalhangzó
következik, p. o. *adtam*, ezen szóban
az *a* hangzó, noha nincs felette vonás,
még is hosszú, mert utánna két mással-
hangzó *d* és *t* következik.

Mikor rövid a' magánhangzó?

Valahányszor a' magánhangzó felett
vonás nincsen, sem utánna két vagy több
mássalhangzó nem következik, mindenkor
rövid, p. o. ezen szóban: *adok* az *a* hang-
zó rövid, mert nincs vonás felette, sem
két vagy több mássalhangzó utánna nem
következik. Rövid hangzók ezek: a. e. i.
o. ö. u. ü.

Melleyek a' mély hangú magánhangzók?

A' mély hangú magánhangzók azok, melleyek mély hangot adnak, ilyen mély hanguak ezek: a. á. o. ó. u. ú.

Melleyek a' magas hangú magánhangzók?

A' magas hangú magánhangzók azok, melleyek magas hangot adnak, ilyen magas hanguak ezek: e. ë.

Melleyek az éles hangú magánhangzók?

Az éles hangú magánhangzók, melleyek éles hangot adnak, mint ezek: é. i. í.

Mit kell az ö és ü magánhangzókrúl megjegyeznünk?

Az ö és ü magánhangzókrúl meg kell jegyeznünk, hogy azok háromféleképpen szottak meghosszabbítatni, t. i. vagy a' két pont közé esik egy vonás, mint itt: ö ü; vagy a' két pont két vonásra változtatik, mint itt: ő ű, 's ezek helyesebbek amazoknál; — vagy utánnak két vagy több mássalhangzó következik, a' mint már fellyebb valamennyi hangzókrúl említve volt. És ezek együtt véve ö. ő. ü. ű. középhangú magánhangzóknak neveztetnek.

Mit kell a' magas hangú hangzókrúl megjegyeznünk?

A' magas hangú e és ë magánhangzókrúl megjegyzésre méltó, hogy ezek tulajdon hangjokon kívül még kétfélekép-

pen fordulnak elő t. i. vagy kérdésben, vagy mint mutató névpótoló. Ha kérdésben fordul elő, akkor két pontal jegyeztetik meg, így p. o. *láttadé, fájté*, és ilyenkor mindég rövid. Ha pedig úgy vétetik fel, mint mutató névpótoló, akkor mindég hosszú, és így szokott állni: *e' tollat én csináltam.*

Mit kell átallyában a' magánhangzók-ról megjegyeznünk?

A' magánhangzók-ról meg kell jegyeznünk azt, hogy a' magyar nyelvben nincsenek olly összetett magánhangzók, melyek más nyelvben *diftongusoknak* nevezetnek.

Miképen kell a' magánhangzó bötüket jól, és helyesen kimondani?

A' magánhangzókat jól 's helyesen ejti, a' ki azokat tulajdon hangjai szerint, nem pedig cserélve mondgya ki. Ezen okból rosszul ejti az ember a' szavakat:

1) Ha az *a* bötüt *o*-val, vagy az *o* bötüt *a*-val cseréli fel; rosszul vannak p. o. *e' szavak* mondva: *tábarak, deákak, nagyak*, ezek helyett: *táborok, deákok, nagyok.*

2) Hibásan szólunk, ha az *e* helyett *i* bötüt, vagy az *i* helyett *e* bötüt mondunk; — hibásak p. o. *szeléd, kífz, segét, tanét*, ezek helyett: *szelid, kéfz, segít, tanít.*

3) Hibázik, a' ki az *ö ü* helyett *e i* bötüket mond, vagy megfordítva az *e* és *i* helyett *ö és ü* bötüket, — rosszak ezek p. o. *imég, irem, így, szörencse* ezek helyett: *ümög, üröm, úgy, szzerencse*.

4) Hibázik, a' ki az *o* hangzót *u*-val cseréli fel, p. o. *csoda, hoga* rosszul van ezek helyett: *csuda, huga*.

A' Mássalhangzókrúl különösen.

Mi a' mássalhangzó bötü?

A' mássalhangzó bötü az, melyet egy magánhangzó' segedelme nélkül ki nem lehet ejteni. Vagy másképpen: A' mássalhangzó bötü az, melyet ki lehet silabizálni. A' mássalhangzók ezek: b. cz. cs. d. f. g. gy. h. j. k. l. ly. m. n. ny. p. r. s. sz. t. ty. v. z. zf.

Hányfélék a' mássalhangzók?

A' mássalhangzók kétfélék: *eggyesek és összetett* mássalhangzók. Az *összetett* mássalhangzók ezek: cz. cs. gy. ly. ny. sz. ty. zf. — a' többiek *eggyesek*.

Ezen felosztáson kívül a' mássalhangzók még öt felekezetre osztatnak; ú. m. nyelvbötükre, inybötükre, fogbötükre, ajakbötükre, és torokbötükre. A' nyelvbötük ezek: d. l. n. t. — Az inybötük ezek: j. gy. ly. ny. ty. — A' fogbötük: cz. cs. s. sz. z. zf. — Az ajakbötük: b.

f. m. n. p. v. — A' torokbötük pedig :
g. h. k. r.

Mit kell a' nyolcz öfzetett máffalhangzókrúl tudnunk?

A' nyolcz öfzetett máffalhangzókrúl tudnunk kell, 1. Hogy úgy öfzevalók, hogy azokat sem a' silabizálásban, sem a' szavak' elválasztásában egymástúl elszakasztani nem szabad. Ugyan azért 2. mivel minden öfzetett máffalhangzó csupán egyes hangot jelent, egyik sem bir azon erővel, hogy az előtte álló rövid hangzót meghosszabbítaná, ha csak azok egymás mellett duplázva nem állanak. Ezen szóban p. o. *anya*, az eny előtt lévő *a* szintén olly rövid, mintha előtte l. m. k. vagy más egyes máffalhangzó állana; már itt: *annya* az *a* hosszú, mert az öfzetett eny duplázva áll.

Mit kell a' h bötürül tudnunk?

Tudnunk kell, hogy a' *h* nem lehet, mint némellyek tartják, hanem valóságos máffalhangzó bötü, mert a' *h* bötünek is olly hangja van, melyet semmi más bötüvel ki nem lehet pótolni. Más p. o. *halak*, más ismét *alak*.

Miképpen kell a' máffalhangzó bötüket jól és helyesen kimondani?

A' máffalhangzó bötük jól és helyesen ejtetnek, ha egymástúl jól megkü-

lömböztetnek, és egyik a' másikkal ösz-
sze nem zavartatik. A' megkülömböztetés
végett tudni kell:

1.) Hogy a' *b* gyöngébben hangzik,
mint a' *p*. és keményebben mint a' *v*.
p. o. bor, por, bér, vér.

2.) A' *cze* keményebben hangzik,
mint az *esz*, *p. o. czél, szél.*

3.) A' *d* gyöngébben hangzik, mint
a' *t*, *p. o. dal, tag.*

4.) Az *f* keményebben hangzik, mint
a' *v*, *p. o. fő, vő.*

5.) A' *g* gyöngébben hangzik, mint
a' *k*, *p. o. gát, kád, gőz, kód.*

6.) Az *esz* gyöngébben hangzik, mint
a' *z*, *p. o. szár, zár.*

7.) A' *zse* gyöngébb hangú, mint
az *s*, *p. o. zseb, seb, zsír, sűr.*

MÁSODIK SZAKASZ.

A' Silabizálás' tudományáról.

Mi a' Silabizálás?

A' Silabizálás tudomány, melly a'
bötüket olly rendesen összefoglalni taní-
tya, hogy az összefoglalt bötükből szó-
tagok, és a' szótagokból egész szavak
legyenek.

*Hogy neveztetnek a' rendesen öf-
foglalt bötük a' szavakban?*

A' rendesen összefoglalt bötük a' szavakban *szótagoknak*, vagy *szilabáknak* neveztetnek. Ilyen szótagokból, vagy szilabákból állanak a' szavak, p. o. *tanulok*, ez a' szó három tagból, vagy szilabából áll, mert a' bötük' rendes összefoglalása által így szedem össze a' tagokat: *ta-nu-lok*. — *Engedelmes*, ez négy tagból áll: *en-ge-del-mes*. *Foglalatosság*, ez öt tagból áll: *fog-la-la-tos-ság*.

Miképpen kell a' szavakban a' bötüket úgy összefoglalni, hogy a' szótagok hibásak ne legyenek?

A' bötük' összefoglalásában ezek a' fő regulák:

1.) Ha két magánhangzó van egymás mellett, akkor az egyik az első, másik a' másik taghoz esik; p. o. *ti-ed*, *mi-enk*, *ma-i*, *hi-ú 's a' t*.

2.) Ha három magánhangzó van egymás mellett, akkor a' középső magányosan marad, 's maga egy egész szótag lesz, p. o. *mi-e-ink*, *ti-e-id*.

3.) Ha két magánhangzó között egy mássalhangzó áll, akkor a' mássalhangzó az utóbbik taghoz esik, p. o. *a-kó*, *tojás*, *ö-rö-me-i 's a' t*. — Tanultuk, hogy a' nyolcz összetett mássalhangzók egyes bötük, 's egymástól elválasztani nem szabad, ezek is kiállják ezen regulát, p. o. *ma-gyar*, *a-szalt*, *u-zso-ra*.

4.) Ha két mássalhangzó van egymás mellett, akkor egyik az első, másik a' másik taghoz esik, p. o. *tet-tem*, *ab-lak*, *szik-ra*, *keb-lem*.

5.) Ha három mássalhangzó jön öfz-sze, azok közül csak az utolsó esik a' másik taghoz, p. o. *több-ség*, *dagadt-ság*.

Mit kell az eggy tagú szavakról megjegyeznünk?

Az eggy tagú szavakról meg kell jegyeznünk, hogy azokat sem a' silabizálásban, sem az elválasztásban ketté szakasztani nem lehet, különben elvesz az értelmök. Egy tagú szavak ezek: *fa*, *csont*, *fű*, *kép*, *kár*, *gomb*, *görcs's* a' *t*.

Mi haszna van a' Silabizálásnak?

A' Silabizálás által megtanullyuk 1. A' szavakat jól, helyesen, és hamar olvasni. 2. Megtanullyuk a' szavakat tagokra elszaggatni, a' mi az írásban felette szükséges.

HARMADIK SZAKASZ.

Az Olvasás-tudományról.

Mi az Olvasás?

Az Olvasás tudomány, melly azt tanítja, miképpen kelleffék az írást, vagy a' nyomtatást úgy olvasni, hogy mint

maga az olvasó, mint a' magyar Halgató azt megértse.

Mikor értelmes és helyes az olvasás?

Helyes és értelmes az olvasás 1. Ha minden szóban tisztán kimondgya az ember azokat a' bötüket, mellyek benne hangzanak. 2. Ha figyelmez azon jelekre, mellyek az olvasás' értelmét eszközlik.

Hányfélék a' jelek, mellyek az olvasás' értelmét eszközlik?

A' jelek, mellyek az olvasás' értelmét eszközlik, kétfélék; vannak t. i. jelek, mellyek a' magányos szavakat illetik; vannak ismét, mellyek az egész mondást illetik.

Mellyek azok a' jelek, mellyek a' magányos szavakat illetik?

A' jelek, mellyek a' magányos szavakat illetik ezek: 1. A' *hiányjel* vagy is *apostrofus* ('), melly azt jelenti, hogy a' szó' végén, vagy elején valami bötü, vagy szótag kimaradt, p. o. 's, ez és helyett van, itt az s előtt álló hiányjel azt jelenti, hogy az é bötü kimaradt. *Pali' lapdáját elveszté*, itt a' hiányjel ezen szóban *Pali* azt jelenti, hogy a' *nak* szótag kimaradt, e' helyett: *Palinak lapdáját elveszté*. Hogy a' hiányjel szükséges, kitetfzik a' felhozott példából, mert *Pali lapdáját elveszté*, hiányjel nélkül úgy

is lehetne érteni, hogy Pali maga vesztette el a' maga lapdáját, pedig az jelentetik, hogy Palinak a' lapdáját nem maga, hanem más valaki vesztette el.

2.) A' választójel (-) akkor szükséges, mikor a' sor' végén a' szót ketté kell szakasztani, és egyik részét a' másik sorra átvinni. Az írásban választó jelül többnyire két fekvő huzást (=) használunk.

Melleyek a' jelek, melleyek az egész mondást illetik?

A' jelek, melleyek az egész mondást illetik, e' következők:

1.) A' Koma (,) melly egyik mondást a' másiktól elválasztja; p. o. *Atyádat és anyádat tisztellyed, hogy hosszú életű lehess a' földön, mellyet a' te Urad Istened ád tenéked.* — Mikor olvasunk, a' kománál meg kell állapodnunk, még kimondtuk: *eggy.*

2.) Pontos koma (;) melly az előbbeni mondást bővebben megmagyarázza, p. o. *A' gazdagság és fényes rang nagy tekintetet szereznek ugyan; de tehetik-e az embert boldoggá?* — Ezen jelnél az olvasásban meg kell állapodnunk, még kimondtuk: *kettő.*

3.) Kettős pont (:), melly többnyire akkor jön elő, mikor más valakinek mondását hozzuk elő, p. o. *Tanu-*

lok, mert Tanítómtúl ezt hallottam: a' ki ifjuságában nem tanul, megsirattya venségeiben. — A' Kettős pontnál az olvasásban meg kell állapodnunk, még kimondtuk: *eggy, kettő*.

4.) *Pont (.)*, melly akkor jön elő, mikor a' beszédnek vége vagy, vagy a' mi következik, az előbbihez nem tartozik, p. o. *Munka után édes a' nyugalom. A' ki másnak vermet és, maga esik bele.* — Pontal élünk akkor is, midőn valamelly szót egészen kiírni nem akarjuk, p. o. *ú. m. úgy mint helyett; — p. o. példának okáért helyett; — t. i. tudni illik helyett; — 's a' t. és a' többi helyett.* — A' Pontnál meg kell az olvasásban állapodnunk, még kimondtuk: *eggy, kettő, három*.

5.) *Kérdő jel (?)* melly csupán csak a' kérdés után tétetik, p. o. *Hol voltál? hány óra? — tudod-e a' leczkédet? — A' Kérdő jelnél szavunkat eggy kevesé felemeljük.*

6.) *Felkiáltó jel (!)* akkor tétetik, mikor sóhajtvá, vagy foházkodva szólunk, p. o. *Istenem! mit műveltem. — Oh csak még egyszer láthatnám őtet! — A' Felkiáltó jelnél húzósan szólunk.*

7.) *Rekeszek ()* között lévő szó, vagy mondás az előbbi mondást szokták megvilágosítani, p. o. *Páriz Pápai szűz*

*letett Décs' városában (Szolnok Várme-
gyében) Erdélyben 1649-dik Esztendő-
ben. — A' Rekefzek között álló szavakat
alábfzálló szózattal; de frisebben² kell
olvasni.*

8.) *Kettős Koma* („) akkor téte-
tik, mikor a' mások' mondását hozzuk
elő, mellynek végével a' Kettős Koma
felfordítatik, p. o. *Szent Pál Apostol
azt mondgya: „Hit nélkül lehetetlen ked-
vesnek lenni az Istennél“.* — A' Kettős
Kómánál felemelt hangon olvasunk.

Jegyző jel (*) vagy berekefztve (a),
melly azt jelenti, hogy ezen jel alatt
alább különös jegyzés vagyon, melly a'
mondottaknak bizonyos felvilágosítására
szolgál. — A' Jegyzést halkan szoktuk
olvasni.

10.) *Nyugvó jel* (—), melly akkor
tétetik, midőn a' mondás félbe szakadt,
p. o. *Elhiheted, hogy ő eggy igen —
de halgatok, kitudgya, miről használ
ez.* — Nyugvó jel tétetik akkor is, mi-
dőn az olvasót valamelly váratlan gon-
dolattal akarjuk meglepni, p. o. *Az én
barátomnak szája arany, szava méz,
szíve — mirigy nyavalya.* — Nyugvó-
jel tétetik azért is, hogy az olvasó job-
ban megfontolgya azt, a' mi mondatott. —
Azért a' Nyugvó jelnél tovább megál-

lapodunk, hogy a' megfontolásra elég üdönk legyen.

11.) *Kezdő jel* (§) arra szolgál, hogy az Egészlet több részekre felossa.

Mire kell az olvasásnál főképpen vigyázni?

Az olvasásnál ezen regulákra kell pontosan figyelmezni 1. A' szavakban minden bötüt értelmesen ki kell mondani; ahoz valamit ragasztani, vagy tole elvenni nem szabad. 2. A' hosszú magánhangzókat hosszan, a' rövideket pedig röviden kell ejteni. 3. Minden kiáltozás nélkül középsterű hangon kell olvasni. 4. Minden jelnél úgy meg kell állapodni, a' mint fellyebb előadatott.

NEGYEDIK SZAKASZ.

Az Irástudományról.

Mi az Irás?

Az Irás tudomány, melly azt tanítja, miképpen kelleffék a' szavakat kiírni, mellyek élő hangon kimondatnak.

Mellyek az Irástudomány' fő regulái?

Az Irástudomány ezen eggy és legfőbb regulán épül: hogy úgy írjunk, a' mint tisztán beszélünk. — Ebből következik: 1. Tudni kell minden szóban a'

szükséges és szükségtelen bötüket. 2. Tudni kell, mikor kell a' bötüket megduplázni. 3. Tudni kell a' szavakat a' sor' végén elválasztani. 4. Tudni kell, mikor kell a' szavakat nagy bötüvel kezdeni.

Melleyek minden szóban a' szükséges bötük?

Szükséges bötük minden szóban a' gyökérbötük, melleyek a' ragasztékok által sem változnak, p. o. igaz, rend, ravasz, egész, ha ezen szavakhoz valami ragasztatik, a' gyökér bötük el nem változnak, ú. m. igazság, rendtartás, ravasság, egészség, nem pedig: igasság, rentartás, ravasság, egészség. — Kivételtöknek: hó, só, szó, tó ezeknél a' gyökérbötü a' többes számban elváltozik így: havak, savak, szavak, tavak.

Melleyek a' szükségtelen bötük a' szavakban?

Szükségtelenek 1. A' szót hosszabbító bötük. Hibások ezek: mikoron, aztat, eztet, addiglan ezek helyett: mikor, azt, ezt, addig. 2. Szükségtelen az s a' hasonlító szavakban. Hibások ezek: nemessebb, edessebb, magassabb 's a' t. ezek helyett: nemesebb, edesebb, magasabb. 3. Szükségtelen az s az igehatározókban is. Hibások ezek: édeszen, szelesen, ezek helyett: édesen, szelesen.

Mikor kell a' bötüket megduplázni?

Valahányszor dupla hangját ejtyük a' bötűnek, mind annyszor duplán kell írni, p. o. áll, miattam, előttem, eggy, jobb, szebb, 's a' t. rosszul volnának ezek így írva: ál, miatam, előtem, egy, job, szeb 's a' t.

Mit kell a' csé összetett bötürül megjegyezniük?

A' csé összetett bötürül meg kell jegyezni, hogy ez a' ts helyett ugyan; de azért a' magyar írásban mind a' ts bötűknek, mind a' cs-nek bizonyos helye van.

Mikor kell csét, mikor ts bötüket írni?

Meghatározzák ezen regulák 1. A' gyökér szavakban, melyek t bötűvel végződnek, a' t mindég megmarad, ha hozzá ság ség adathatik, p. o. barát, ha ehez ság adatik, az összejött t és s bötűk hibásan iratnának így: barácság, azért szükséges itt t s bötűket írni; — így ezekben is: parasztság, nemzetség 's a' t. Már ezen szóban tanács látszik, hogy az s nem ragasztás által esett a' szóhoz, tehát bátran írhatni cs bötűvel, mint ezekben is: makacs, macska, kecske, föcske 's a' t. — 2. Az olly szavakban, melyekben az ige' jelenüdejének harmadik személlye megvan, és t bötűvel vég-

ződik, mindég *t* és *s* bötüket írunk; p. o. *mulatság*, látom itt *a'* harmadik személyt: *én mulatok, te mulatsz, ő mulat*; — így *költ-ség, lehet-ség, követ-ség, szövet-ség 's a' t.* — 3. *A'* szó' elején mindég *csét* írunk, p. o. *csak, csákó, csorda 's. a. t.*

Mit kell a' czé összetett mássalhangzóról tudnunk?

Az olly gyökér szóban, melly *t* bötüvel végződik, és *a' t*-vel *a' z* összejön, akkor *a' tz* használtatik, mint ezen szóban: *útza* vagy *uttza*, mert *útza* ezen gyökér szóból származik: *út*, azért hibásan íratnak így: *úcza* vagy *uccza*. Ezen eseten kívül mindég *cz* íratik; p. o. *czédula, cigány, czél, aczél 's a' t.*

Mit kell mind a' nyolcz összetett mássalhangzóról megjegyeznünk?

A' nyolcz összetett mássalhangzokról meg kell jegyeznünk 1. Azt, hogy az *esz* és *zse'*, mikor *a'* szóban úgy állanak, mint egyesek, mindég hosszú *s*-el íratnak *a'* megkülömböztetés végett, p. o. *száraz, zsidó*, nem pedig: *száraz, zsidó*. 2. Mind *a'* nyolcz összetett mássalhangzó *a'* megduplázáskor rövidítés alá van vetve.

Miképpen rövidítetnek meg az összetett mássalhangzók, mikor duplázva vannak?

Mindenkor a' c. g. l. n. t. f. iratnak kétfzer, a' mellettök lévők pedig csak egyfzer; p. o. *annya*, nem *anynya*; *atty*, nem *atytya*, *tanúlly*, nem *tanulyly*, *vissza*, nem *viszfza*; *naggya*, nem *nagygya*.

Miképpen kell a' szavakat a' sor' végén elválasztani?

A' szavakat a' sor' végén úgy kell elválasztani, a' mint azok a' silabizálás által összetételnek. Így silabizálom p. o. ezen szót, *pa-ran-eso-la-to-kat*, tehát a' sor' végén is szintén így szakasztanám el a' tagokat egymástúl.

Miképpen kell a' megduplázott összetett mássalhangzókat a' sor' végén elválasztani?

A' megduplázott összetett mássalhangzókat rövidítve írjuk ugyan így: *annya*, *atty*; de mikor azokat a' sor' végén el kell egymástúl szakasztanunk, tanácsos a' megduplázott összetett mássalhangzókat rövidítés nélkül egészen kiírni, így p. o. *any-nya*, *aty-tya*, *asz-szony* 's a' t.

Miképpen választatnak el az összetett szavak?

Az összetett szavak éppen úgy választatnak el a' sor' végén, a' mint azok összetételtek, p. o. *pápa-szem*, *név-nap*,

el-vész, meg-rug, vissza-megy, össze-csap, át-ugrik, fel-sohajt, 's a' t.

Mikor kell a' szavakat ban ben, és mikor ba be ragasztásokkal végezni?

Ha a' beszédben ez a' kérdés: *hol?* akkor mindég *ban ben* ragasztásokat írunk; p. o. *oskolában voltam*, *hol voltam?* *oskolában*, mivel tehát itt ez a' kérdés: *hol?* rosszul volna írva így: *oskolába voltam*. — Ha pedig ez a' kérdés: *hová?* akkor a' szavakat mindég *ba be* ragasztásokkal végezzük; p. o. *kertbe megyek* — *hová megyek?* *kertbe*, mivel itt meg az a' kérdés: *hová?* rosszul volna így írva: *kertben megyek*.

Mikor kell nagy bötüket írunk?

1. A' személyeknek, országoknak, városoknak, faluknak, hegyeknek, vizeknek, erdőknek tulajdon neveit mindenkor nagy bötüvel kezdgyük; p. o. *Dresmitzer József, America, Veszprém, Tétny, Mátra, Balaton, Bakony*. 2. Nagy bötüvel kezdgyük a' méltóságoknak, tisztségeknek, és hivataloknak neveit; p. o. *Császárr, Király, Herczeg, Gróf, Bárró, Püspök's. a. t.* 3. Nagy bötüvel kezdgyük a' tisztelet mutató neveket, vagy is titulusokat, u. m. *Felséges, Kegyelmes, Méltóságos, Nagyságos, Fő Tisztelendő, Tekintetes, Nemes, Nemzetes, Úr,*

Affzonyság, Úrfi, Kisaffzony, Kegyelmed. — 4. Nagy bötüvel kezdgyük minden verset. — 5. Nagy bötüt írunk minden pont után, melly az elvégzett mondás után tétetik. — 6. Nagy bötüt írunk a' kettős pont után is, mikor a' kettős pont után más' mondását hozzuk fel. — 7. Nagy bötüt írunk a' kérdő (?), és felkiáltó (!) jelek után is, mikor azok úgy végzik a' beszédet, mint a' pont.

Miképpen kell az idegen szavakat írni?

1. Az idegen szavakat, ha meg nincsenek magyarosítva, úgy kell írni, mint tulajdon nyelveikben íratnak, p. o. *Cicero*, rosszul volna *Cziczero*, *Xerxes*, rosszul volna, ha az *x* helyett *kfsz* bötüket írnánk. — 2. A' kölcsönözött neveket magyar bötükkel kell írunk, illyenek ezek: *Filozofia*, *Fizika*, *Ortografia* 's a' t.

TOLDALÉKÚL.

Vittatások

ugyan ezen

Orthografiából.

Feladás.

Hány bötüje van a' Magyarinak?

Megfejtés.

A' Magyarinak harmincznégy bötüje van, mivel nyelvében ugyan annyi különböző hang találtatik, 's azok így mondatnak ki: a. á. bé. czé. csé. dé. e. ë. é. ef. gé. gyé. há. i. jé. ká. el. ely. em. en. eny. o. ö. pe. er. es. esz. té. tyé. u. ü. vé. zé. zfé.

Ellenvetés.

Igaz, hogy a' hány hangja van a' Magyarinak, annyi hangjelének is kell lenni;

de én az előszámlált hangokon kívül ösmerek még hármat, 's azokat ugyan annyi jellel ki is tudom jelenteni, u. m. q. x. és y. és így mivel 37 hang találattik, tagadhatatlan, hogy 37 jelnek is kell lenni: következésképpen nem 34, hanem 37 bötüje van a' Magyaroknak.

Megczáfolás.

Nincs a' Magyaroknak olyan szava, melyet a' q. és x. nélkül ki ne tudna mondani, 's innen az következik, hogy a' q. és x. bötüre a' Magyaroknak semmi szüksége sincs, és mivel szüksége nincs, azokat mint hasztalanokat a' bötüi között meg sem szenvedheti, hanem átutasítja azokat honnyokba a' Romaiakhoz, a' kik a' q. és x. bötüket igen tudgyák használni.

Ellenvetés.

Ha megengedem is, hogy a' q. és x. bötük nem magyar hangjelek, az y-al csak ugyan 35 bötüjét találom fel a' Magyaroknak.

Megczáfolás.

Hogy az y. egy mássalhangzóval ösfzetéve elkerülhetetlenül szükséges, megengedem; de hogy magányosan használ-

ni leheffen, tagadom, még reá példát nem találok.

Ellenvető.

A' példa számtalan: hány tulajdon nevek vannak, mellyek a' végén y-al íratnak; p. o. *Kőrösy, Hollósy, Kisfaludy* 's ezer nemes nevek.

Megczáfolás.

Igen; de illyenkor mindég i hangot ad, és azért, hogy némelly esetben egy-
gyik bötünk' tulajdonát magára veszi, még bötüink között különös helyet nem foglalhat, mert így egy hangnak két jele volna, a' mi a' rend' pontosságával mindenkor megütközne. Az y-t a' Magyar csak némelly mássalhangzók' lágyítására használja, p. o. g. l. n. t. és így lágyítva meg: *gyé. ely. eny. tyé.* — És így valamint a' q. és x. úgy a' magányos y nélkül is ellehet a' Magyar: következésképpen 34 bötünél sem többet sem kevesebbet nem számlálhat. *A' mi vitatni való volt.*

M á s o d i k V i t t a t á s.

A' három e. é. é. bötürül.

Feladás.

Mellyek a' magánhangzók?

Megfejtés.

E' következő tíz: a. á. e. ë. é. i. o.
ö. u. ü.

Ellenvetés.

A' magánhangzók' ezen^{re} előszámlálásában három e bötüt hallok; de miért, azt nem tudom. Magyarúl beszéltünk eddig is, és soha sem éreztük, hogy két e bötünél többre is volna szükségünk.

Megczáfolás.

Igaz, hogy nem éreztük, mert a' külömbséget nem látván, a' magyar kifejtésekben mind a' három e bötüt két jel alatt hangoztattuk. Hogy a' Magyar-nak három e bötüje van, így mutatom meg: (*a' táblához megy 's ír*) A' három e ez: e zárt hangú; az é nyílt hangú; a' harmadikat így jelentem ki ë, és nevezem közép hangunak, mert ennek hangja valóban az e és é között áll. A' példa világosabban kifejti az igazságot. Ezen szóban: *ebeké*, mind a' három e feltaláltatik úgy, hogy három külömböző e nélkül ezen szónak természetes hangját a' Magyar soha sem képes kifejteni. Ha a' Magyar megelégszik két e-vel, akkor ezen szót így kell neki ejteni: *ebeké*, a' mi, nem hiszem, hogy eggy magyar

fülnek is jobban hangzana ennél: *ébeke*, ezen szóban tehát az első közép, a' második zárt, a' harmadik nyílt hangú. — Ezen példából még világosabban kitet-
szik az igazság: *ők vertek*, itt mind a' kettő zárt hangú, ha nincs közép hangú *é*, hogy mondgyuk ki jól ugyan ezt: *ti vertek*, melly világos, hogy a' második közép hangú. Mind ezekből kitet-
szik, hogy a' Magyaroknak hibásan volt két *e*-je, helyesen van pedig most három — a' *mi vitatni való volt*.

H a r m a d i k V i t t a t á s.

A' cs. és cz. ölfzetett bötükrül.

Feladás.

Az újabb könyvekben azt tapasztal-
lyuk, hogy a' ts és tz bötük számkivet-
ve vannak, és ezek helyett inkább a' cs
és cz uralkodnak.

Megfejtés.

Igen helyesen, mert ezen bötüknél
arra kell vigyáznunk, hogy irásunk ol-
lyannak kezébe kerülhet, a' ki olvasni
tud ugyan magyarul, de beszélni nem,
hanem most akar tanulni, és éppen írá-
sunkból kíván magának néhány szót meg-

jelelni, ezt p. o. *micsoda*, és így volna ez írva: *mitsoda* — a' mi jó ügyekezeti Tanulónk ezt szépen elolvasná, megadná minden bötűnek a' maga hangját, és így mondaná ki: *mit-so-da*, azaz, mind a' *t*, mind az *s* hangzana, és így meg is tanulná, képzelhettyük, melly nehezen esne neki a' tanulás, 's még is rosszúl tanulna, végre az illy nehéz kiejtésű szavak miatt a' kedve elmenne a' tanulástúl. De ha ugyan ezen szót így látná írásunkban: *micsoda*, a' bötűtudományból tudgya, hogy a' *csé* összetett bötű, és a' silabizálásban egymástúl elválasztani nem szabad, könnyen és szépen kisilabizálná így: *mi-cso-da*, és helyesen 's magyarán kimondaná *micsoda*. — Így a' cz-rúl is.

Ellenvetés.

Kétes a' dolog, mert olvasok ollyan könyveket is, mellyek rakva vannak ugyan *csé*-vel, de mindazáltal *ts*-re is akadok.

Megczáfolás.

Igen is, mert vannak szavak, mellyekben a' *csé* a' *ts* helyett hibásan állana, azért ezeknél szükség megjegyezni, hogy van törvényes helye a' *csé*-nek, van ismét a' *ts* bötűknek is.

Ellenvetés.

Akkor a' megállapított regula elkerülhetetlenül szükséges volna.

Megczáfolás.

Vannak is megállapított reguláink. Mikor írhatunk *csét*, mikor *ts* bötüket, ennek megértésére fő törvényül szolgál:

1. A' gyökér szavakban, mellyek *t* bötüvel végződnek, a' *t* mindég megmarad, ha hozzá *ság* *ség* adathatik, p. o. *barát*, ha ehez *ság* adatik, az összzejött *t s* bötük hibásan íratnának így: *barácság*, itt szükség *ts* bötüket írni: *barát-ság*, *paraszt-ság*, *nemzet-ség* 's a' t. — Már ezen szóban: *tanács*, látszik hogy az *s* nem ragasztás által esett a' szóhoz, tehát bátran írhatni: *tanács*, *makacs*, *macska*, *kecske* 's a' t. — 2. Az olly szavakban, mellyekben az ige' jelenüdejének harmadik személye megvan, és *t* bötüvel végződik, mindég *ts*-t írunk: p. o. *mulatság*, látom itt a' harmadik személyt: *én mulatok*, *te mulatsz*, *ő mulat*, így: *költ-ség*, *lehet-ség*, *követ-ség*, *szövet-ség* 's a' t. 3. A' szó elején mindég *csét* írunk, p. o. *csak*, *csákó*, *csunya*, 's a' t. *) —

*) Lásd : Magyar Poézis alapúl a' verselni kívánók' kedvéért szerzette Papp Ignác. Lap. 25. 26.

A' mi mind a' két esetben vitatni való volt.

Negyedik Vitatás.

A' nyolcz összetett mássalhangzókrúl.

Feladás.

A' Magyar Ortografia nyolcz összetett mássalhangzót tanít, és azt állítja, hogy azok közül mindenik csak egy bötű. Én ellenkezőt hiszek, mert átlátom, hogy a' mi kettő, az nem egy.

Megczáfolás.

A' nyolcz összetett mássalhangzó: cz. és. gy. ly. ny. sz. ty. zf. olly különös magyar hangok' kijelentésére szolgálnak, mellyeket a' nyolcz összetett mássalhangzókön kívül semmi más bötű ki nem jelenthet.

Ellenvetés.

Ebből még nem következik, hogy azok egyes bötűk legyenek, mert olyan formán az illyes szavakban: *ablak, szikra* 's a' t. a' *bl* és *kr* bötűket is egyes bötűknek kellene neveznünk, mivel olly hangok' kijelentésére szolgálnak, mellyeket semmi más bötű ki nem jelenthet,

hogy pedig ezek egyes bötük legyenek, azt még egy nyelvművelő sem merte állítani.

Megczáfolás.

Mert mindenik látta azt a' külömbséget, hogy ezek elválnak egymástúl, amazok pedig soha sem. Ennek megmutatására szolgálnak a' silabizálásnak harmadik, negyedik, ötödik ponttyai, melyek így következnek:

„3. Ha két magánhangzó között egy mássalhangzó áll, akkor a' mássalhangzó az utóbbik taghoz esik; p. o. *a-kó, tájás* 's a' t.“

„4. Ha két mássalhangzó van egymás mellett, akkor egyik az első, másik a' másik taghoz esik; p. o. *tet-tem, szik-ra* 's a' t.“

„5. Ha három mássalhangzó jön ösfze, azok közül csak az utolsó esik a' másik taghoz; p. o. *több-ség, dagadt-ság* 's a' t.“

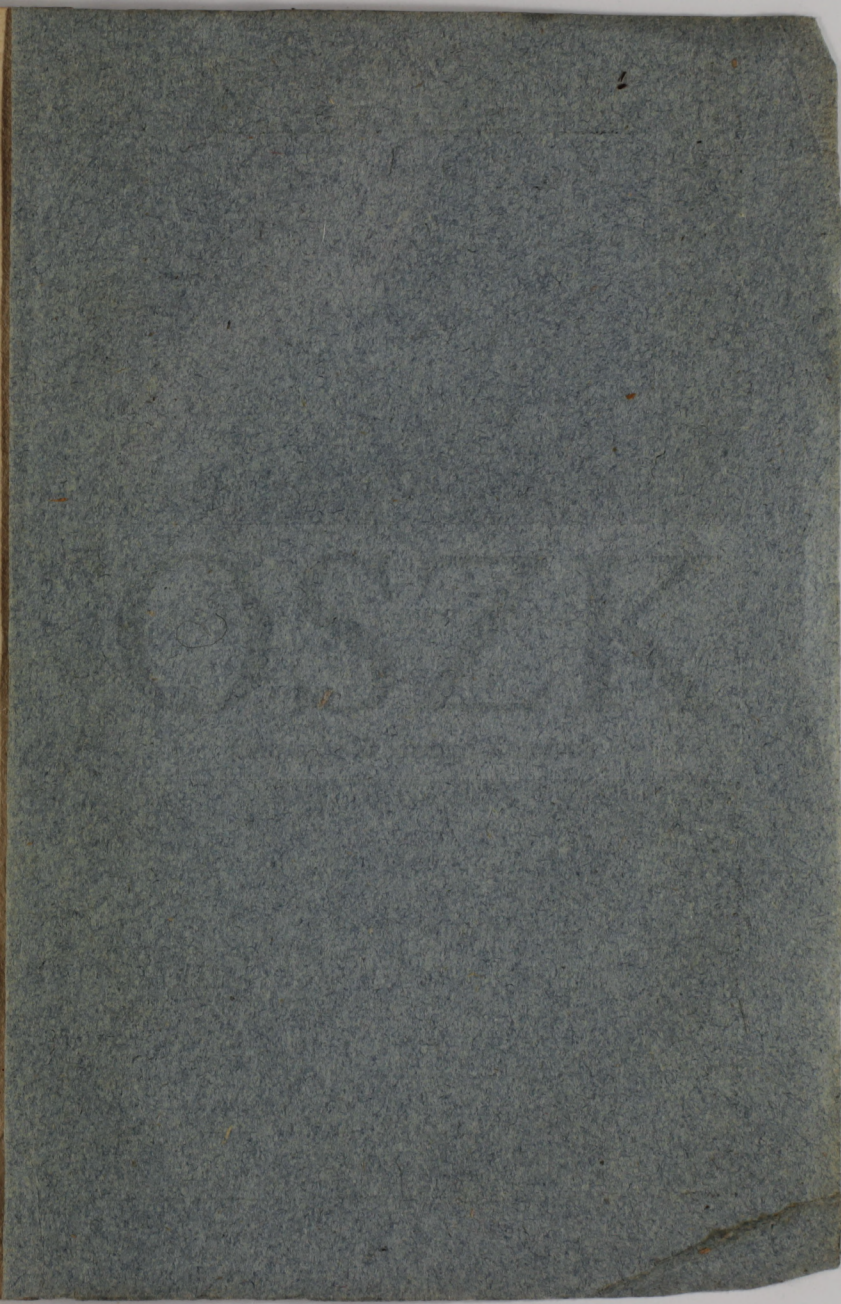
Ezeket a' józan Magyar olly sarkolatos törvényeknek nézi, hogy midőn silabizál, magát egészen ezekhez alkalmaztattya. Ha a' nyolcz ölfzetett mássalhangzók nem egyes bötük, bizonynyára ezen három pont elfogja azokat egymástúl választani, p. o. ezekben: *leszek, uzsora*, a' negyedik pont szerént így kell ezeket

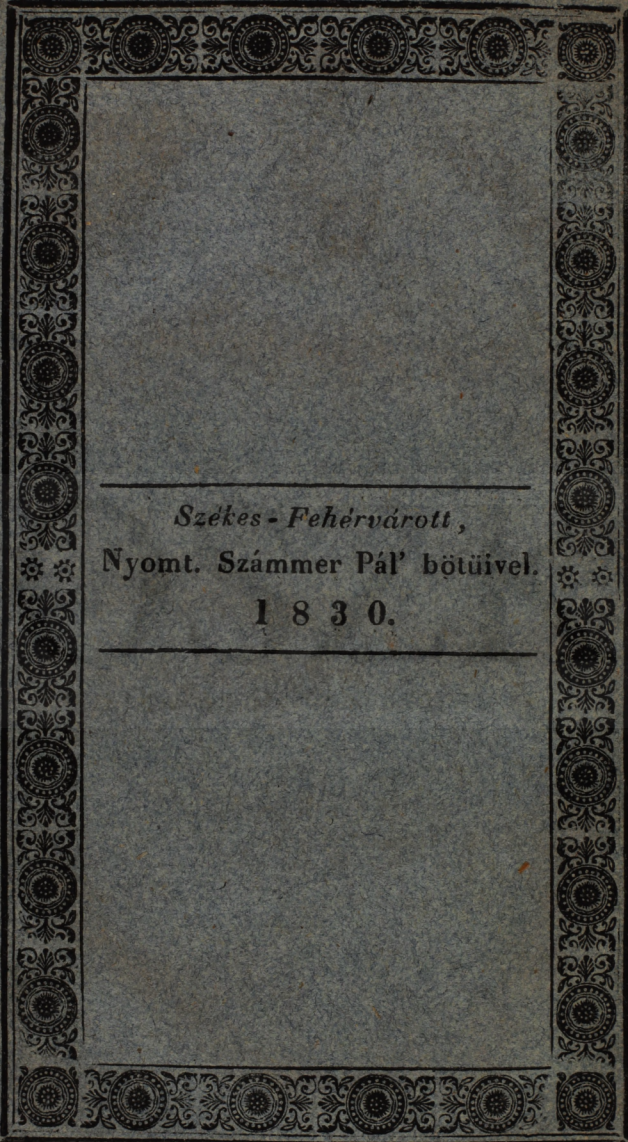
silabizálnunk: *lef-zek, uz-sora*. — Továbbá ezen szóban: *orfság*, ha az *efz* nem egy bötü, akkor egymás mellett három mássalhangzó van, és azért az ötödik pont szerént így kell elválasztanom: *orf-zág*, nemzeti könyveinkben nincs példa, melly az illy silabizálást javallaná, mellybül az következik, hogy azokat egymástúl elválasztani nem lehet, és mivel nem lehet elválasztani, mind a' nyolcz öfzetett mássalhangzók olyan eggyes bötük, mint eggyes mássalhangzóink közül akármellyik. — *A' mi vitatni való volt.*

Jegyzés. Könnyű átlátni, hogy az illyes vittatások a' tanuló gyermekeket gondolkodni tanítják, 's olly haszonra segítik, melly nélkül gyakran egész életökben kénytelenítetnek el lenni. A' ki kételkedik ezen állításomon, tegyen próbát, 's mindgyárt az első *efztendőben* tapasztalni fogja, hogy sok jót tett előbbi Tanítvánnyival; de annyit még sem, a' mennyit tehetett volna. — Továbbá

Hogy Tanítványim' számára Magyar Ortografiát írtam, nem félek, hogy Tisztitársaim azt kérdezzék: miért? — mert tudgyák ők magok, hogy Nemzeti Osko-

láink' számára olyan Ortografiánk van, melyet a' mély értelem miatt Ofztályainkban használnunk lehetetlen. *Verseg*hy nagy 's buzgó Grammatikus volt, a' villogásoktól nem félt, mert a' hol veszélt látott, ott a' kettőztetett erőt szükségesnek tartotta, és éppen illyes helyheztesében, vélem, írta a' Magyar Ortografiáját, nem gondolkodván arról, hogy más a' gondolkodó, más ismét a' gondolkodni nem tudó Felekezetnek írni. Felvettem tehát az elvétett ügyét *Verseg*hynknek, úgy még is, hogy a' mellyek Ortografiájában használhatók voltak, azokat a' magamé közé vegyítván, Tisztemre bizott Tanítványimnak egészen új alakban átadom azon erős meggyőződésemmel, hogy Ortografiámban nem használtam olyan kérdést, melyet velök *haszonnal* megfogadni képes nem volnék.

Székes - Fehérvárott,
Nyomt. Számmer Pál' bötüivel.
1 8 3 0.
